

Орто бөлөххө тулалыыр эйгэбэ дьарык хаамыыта.

Лукина Анисия Гаврильевна Мэнэ – Ханалас улууһа Харатаабы «Кэрэчээн» уһуйаан иитээччитэ.

Тема: «Киһи билэр – көрөр уорганнара»

Сыала – задачата:

- Киһи билэр – көрөр уорганнарын туһунан өйдөбүлүн билии, үөрэтии.
- Хайдах харыстанар, харыстыыр туһунан быраабылалары, сүбэлэри истии, толоруу.
- Тылы сайыннарыы, тыл саппааһын байытыы: «Көрөр уорган», «Истэр уорган», «Сыты билэр уорган», «Тутар – хабар уорган».
- Бэйэ доруобуйатын көрүнүү, харыстыы үөрэнии, ичигэстик таһныы туһалаабын өйдөөһүн.

Дьарык хаамыыта:

1. – Үтүө күнүнэн оҕолоор!
  - Бэйэ – бэйэбитигэр мичээрдэ бэлэхтиэбин уонна бэйэбитин көрсүөбүн эрэ, туохпутунан майгыннаһабыт?

(Оҕолор санааларын этэллэр)

Көрдөхпүтүнэ атын – атын курдукпут эрэри хас биирдии бэйэбит икки илиилээхпит, икки кулгаахтаахпыт, икки харахтаахпыт уонна муннулаахпыт, айахтаахпыт, тыллаахпыт. Оннук дуо, оҕолоор?

Слайд 1: (киһи хартыынатын көрүү чаастарын этии, үөрэтии)

– Маладыастар, бары олус үчүгэйдик биллибит, өйдөөтүбүт. Билигин ким төһө өйдөөбүтүн билэ таарыйа оонньоохпут.

Оонньоу: «Таай» харахпытын симэбит уонна илиибитинэн тутан-хабан таайабыт. – Маладыастар!

– Иитээччи оџолор эппиэттерин чопчулаан, чингэтэн биэрэр:

Кулгаах баар буолан биһиги тугу барытын истэбит, илии – тарбах биһиэхэ уруһуйдуурбутугар, аһыырбытыгар, таннарбытыгар олус наадалаахтар, мурун биһиги сыты билэрбитигэр наада, тыл баар буолан биһиги туох баар амтаны барытын билэбит.

–Оџолоор эһиги күүлэйдиргитин төһө сөбүлүүгүтүй? (оџолор сангалара)

– Дьэ, оччоџо билигин бары айанна турунабыт.

–Бу суол устун айаннаахпыт. (музыка тыаһыыр).

– Көрүң эрэ, ким эрэ төкүнүйэн куотан иһэр.

– Кимий? (Колобок)

– Кимтэн куотан иһэрий? Эбээлээх, эһээттэн куоппут уонна мунаа хаалбыт.

Колобогу үчүгэйдик көрүң эрэ, туох атыннааџый, туга суоџуй?

Кулгааџа, хараџа, тыла суох эбит, ол гынан баран кини бэйэтэ билэр инэн хана таптаабыт сиригэр төкүнүйэн тийэр эбит.

Биһиги хана хаамарбытын харахпытынан көрөбүт, кулгаахпытынан туох тыаһыырын истэбит, Оџолоор, колобогу илдьэ баран көмөлөһөбүт дуо? (илдьэ барыахха)

–Оџолор, хана кэллибит?

«**Харахчаан**»диэн дэриэбинэџэ кэллибит.

Таабырын таайын дииллэр: – Истин эрэ,

Киэһээ сылайан сабыллан хаалаллар, сарсыарда арыллан күнү көрөллөр. Ол тугуй? (Харахтар)

– Харах туһунан кэпсэтии. (Слайд көрүү)

– Харах эрчиллиитин оноруу.

Уна, ханас көрдүбүт,

Үөһээ, аллараа хамсааттыбыт.

Уна диэки Тиин озорор

Ханас диэки Тонсоџой.

Харахпытын симтибит,

Харахпытын астыбыт.

Киэнник, киэнник көрдүбүт.

– Харах киһиэхэ саамай наадалаах урган. Быраас оџолорго сүбэтин истиэххэйин.(слайда көрөллөр)

Оонньуу: «Аптаах мөһөөччүк» оонньууру таһаараллар, туох буоларын тылы сөпкө этэллэр.

Саамай сөп, сорудаџы барытын толордугут.

(Колобокка харах сыһыараллар).

Колобок олус үөрдэ уонна эбээлээх, эһээтигэр барар суолун көрүү.

– Салгыы айаннаан иһэбит.

2. – Мм, наһаа да үчүгэй сыт кэлэр (Минньигэс сыты таһаары)

Ханнык дэриэбинэҕэ кэллибитий? **«Мурун»** (ойуу)

– Мурун туһунан кэпсэтии, бэсиэдэ. (слайд көрүү)

– Быраас оҕолорго сүбэтин истиэххэин.

Оонньуу: «Сыты таай» (хараҕы баайан баран фрукта, луук, чеснок сыттарын таайаллар.

– Маладьыастар. Айахпытын аттаһпытына сыты билэбит дуо?

– суох, туох түмүккэ кэлибитий?

Ол аата муннубутунан тыынабыт уонна араас сыты билэбит. Муннубутун ыраастык тутуабыт, сиэппитигэр платок укта сылдыабыт.

– Сорудаҕы барытын толордубут уонна Колобокпугу үөрэ – көтө муннун сыһыарабыт.

– Салгыы айанныбыт. Баран иһэбит.

3. – Ханнык дэриэбинэ көстөрүй? **«Кулгаах»**

– Оҕолоор туохтар санаралларый? (Чыгычаахтар). Хантан биллибитий чыгычаах ырыата буоларын? Кулгаахпытынан истэн (оҕолор этэллэр)

– Кулгаах туһунан бэсиэдэ, кэпсэтии (Слайд)

– Быраас тугу сүбэлиирин истиэххэ.

Оонньуу: «Тугу иһиттигит, таайын?»

(Оҕолор көрбөттөрүгэр быыс кэннигэр кумааҕыны хайа тардыы, уу кутар тыас, ложка тыаһа, барабан охсуу о.д.а).

– Маладьыастар, Ол аата кулгаах биһиэхэ олус наадалаах буоларын биллибит. Кулгааҕы сылаастык уонна ыраастык тутар наада эбит.

– Сорудаҕы бары үчүгэйдик толордубут, Колобокпугу кулгаах сыһыарабыт.

– Салгыы айанныбыт.

4. – Көрүн эрэ, элбэх да элбэх араас ас бөҕөтө кутуллубут дии. Маны барытын сиэн, амсайан көрүн туох амтаннаахтарын этээрин дириллэр. Онно биһиэхэ туох көмөлөһөрүй? **«Тылчаан»**

– Саамай сөп, Тыл көмө буолар.

- Тыл ойуутун көрүү, бэсидэ. Билигин билиэхпит, ким амтаны сөпкө таайар эбитий.
- Оонньуу: «Амтаны таай» (минньигэс ас, фрукта, оѳуруот астарын таайы)
- Маладыастар, бары сөпкө таайдыгыт.
- Ол аата биһиэхэ айах, тыл олус наадалаах урган буоларын биллибит. Айаххытын сабан баран санаран көрүнгэрэ, хайдаҕый, киһи сатаан сангарар дуу?(Оѳолор эппиэттэрэ)
- Сорудахтары барытын толордубут онон Колобокка амтаны биллин диэн айах, тыл сыһыарабыт.
- Оѳолоор, суолбут бүтгэ дии, барытын кэрийдибит, наадалаах сирбитигэр сырыттыбыт.
- Бүгүн ханна сырыттыбытый, тугу биллибитий, кимиэхэ көмөлөстүбүтүй?
- Төттөрү кэлбит суолбутунан барабыт (музыка тыаһыр). Уһуяаммытыгар кэллибит.
- Биһиги бүгүн тугу биллибитий?(оѳолор),
- Саамай сөп, киһиэхэ саамай наадалаах, туһалаах урганнар тустарынан биллибит, Колобокка көмөлөстүбүт, эбээлээх эһээтигэр суолун ыйан биэрдибит.

Ханнык урганнары биллибитий? (Хатылааһын)

Түмүктүүр оонньуу: «Сөпкө эт»

Тыынабыт, сыты билэбит.....тугуй? (Мурун)

Суруйабыт, уруһуйдуубут, тутабыт.....(илии, тарбах)

Хаамабыт, сүүрэбит, ыстанабыт.....(атахтар)

Истэбит, истэллэр.....(кулгаахтар)

Аһыны, минньигэһи билэллэр.....(Тыл)

Чыпчылыһар, арыллар, сабыллар.....(Харахтар)

- Маладыастар. Биһиги эрэллээх доѳотторбутун харыстыахпыт, ыраастык тутуохпут, оннук дуо, оѳолоор?
- Сөбүлээтигит дуо? Барыгытыгар улахан Махтал.
- Көрсүөххэ диэри.